

וכו'. ופתרון ב"ש הוא, שבאותו יום בשבת שחל בו יום ב' של חג הפסח, שהוא יום התחלת ספירת העומר, חל בו תמיד חג השבועות. והוספנו עוד ימים שחלים תמיד באותו יום בשבת. וכולם רמזים באות שי"ן (פסח שני, יום הזכרון של שמואל הנביא, ושביעי של סוכות דהיינו הו"ר) וע"ש שהארכנו בביאור הענין. והנה יום חנוכת הבית השני היה ביום ג' אדר (עזרא ר' ט"ו), והוא חל ג"כ תמיד באותו יום בשבת שחל בו יום ב' של חג הפסח שהוא יום התחלת ספירת העומר.

ויבואר ^{מ"ב תוספת} הענין עפ"מ שהבאנו בדרוש לל"ג בעומר לשון הפרקי היכלות (פכ"ז), מיום שניתנה תורה לישראל ועד שנבנה הבית האחרון, תורה ניתנה, אבל הדרה וכו' לא ניתנו עד שנבנה הבית האחרון וכו'. השיב להם הקב"ה וכו' ותאוות נפשכם מיד תיעשה וכו'. אני יודע מה אתם מבקשים, ולבי הכיר מה אתם מתארים. תורה מרובה אתם מבקשים, והמון תלמוד וכו'. להגדיל תלמוד בחוצות ופלפול ברחובות וכו' ע"ש באורך.

נמצא שבאותו יום של חנוכת הבית השני נתקבלה לפני הקב"ה בקשתם ותשוקתם של ישראל להיות עמלים בתושבע"פ באתדל"ת, בפלפולה של תורה. שהוא מסומל בלחם חמץ, שתחלת חמוצו העיסה מתקלקלת ודוקא מתוך קלקול זה היא באה לידי שלימות להיות לחם אנשים וכמ"ש רז"ל (גיטין מ"ג א') אין אדם עומד על ד"ת אא"כ נכשל בהן וכמו שהארכנו בזה טובא במאמר התורה והמצות יעו"ש. ומובן מעתה הענין, שחל יום זה באותו יום שחל בו התחלת ספח"ע, שמאותו יום החמץ נחשב מעולה וכמ"ש"נ.

בו אכילת מצה חובה כביום הראשון. קמ"ל דאפ"ה אין אכילת מצה בו חובה, מן הטעם שנתבאר וק"ל.

והנה איתא בטור או"ח סי' ת"צ, הכי אמר רב האי, שמעתי מפי חכמים כי תחה"מ עתידה להיות בניסן, ומשו"ה בניסן מפטירין העצמות היבשות עכ"ל. והנה בשנה שחל בה ע"פ להיות בשבת שאז חל יום שביעי של פסח בשבת, וכמו"כ בשנה שחל בה יום ראשון של פסח בשבת, אין מפטירין חזון העצמות היבשות כלל, ומה טעם הדבר.

¹²³⁴⁵⁶⁷ח"ח"ח

אכן לפי האמור גיחא, שהרי תחה"מ אינה אלא ע"י אתדל"ת כדאיתא בשלהי כתובות (ק"א ב') עמי הארצות אינן חיים וכו' כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו וכל שאין משתמש באור תורה אין אור תורה מחייהו. וא"כ אין מקום להפטרת תחה"מ לא ביום ראשון של פסח ולא ביום שביעי של פסח, ששניהם ימים של אתדל"ע וכמ"ש"נ, ואילה"ק ממה שמפטירין הפטרה זו בשבת, אע"פ ששבת הרי היא בודאי מאתדל"ע כמ"ש"נ. דהתם לא השבת גורמת, אלא חג הפסח גורם, אלא מבצעים את מעשה הקריאה בשבת. משא"כ ב' ימים אלו של פסח אינם מתייחסים לבחינת אתדל"ת שבפסח וק"ל. ולכן יש קפידא שלא לקרות בהם חזון העצמות היבשות, שלא יבאו לטעות ח"ו, שאפשר לזכות לתחה"מ מאתדל"ע גרידא בלא השתמשות באור תורה.

ב

והנה בדרוש הנ"ל הבאנו דברי הטור או"ח הלכות ר"ח, שכתב סימנים לקביעת המועדות א"ת ב"ש

סימן ו'

מאמר יציאת מצרים וקריעת ים סוף

"ואת ערום ועריה", נתן להם שתי מצוות דם פסח ודם מילה.

לכאורה תמוה, הלא היו להם לישראל זכויות הרבה כדאיתא במדרשים (ויק"ר ל"ב ה') וילקוט ר"פ

במכילתא פרשת בא (מוכא בילקוט וברש"י) רבי מתיא בן חרש אומר, הרי הוא אומר (יחזקאל ט"ו ו'), "ואעבור עליך ואראך מתבוססת" וכו' ולא היה בידם מצוות להתעסק בהן כדי שיגאלו שנאמר

להתחלף באותיות המקבילות להן בא"ת ב"ש, שהן אותיות מ"צ. ואילו אותיות ו"ה שהם מעלמא דבראי לא הוצרכו להתחלף וכדקאי קאי. וכך יצאה המלה מצוה. וא"כ, מן הראוי היה להיות מצוות עשה נצמדות לאותיות י"ה שבשם, ומצוות ל"ת לאותיות ו"ה שבשם, ולא איפכא.

אך העניין הוא (וכבר כתב קרוב לזה מהר"ש ויטאל שם), כי הנה קיימת מחלוקת אי מצוות צריכות כוונה. ואמנם קיי"ל (שו"ע א"ח סי' ס') דצריכות, אבל כבר האריך בנפה"ח שהעיקר בכל המצוות הוא המעשה, וטהרת המחשבה אינה אלא מצטרפת אל המעשה. והביא מדברי הזוהר בפרשת יתרו "אי אודמין ליה עובדא ויכוון ביה זכאה איהו, ואע"ג דלא איכוון ביה זכאה איהו דעביד פיקודא דמאריה"².

והנה כל זה במצוות עשה, אבל קיום מצוות ל"ת דאמרינן ספ"ק דקידושין (ל"ט ב'), ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצווה. כגון שבא דבר עבירה לידו וניצל הימנה. ודאי אינו אלא במי שפירש מחמת אזהרת התורה, אבל אם פירש מחמת שאינו תאב לה אין בפרישתו משום קיום מצוות ל"ת כלל. (אם כי יש בזה משום "שפל ונשכר" כדאייתא בפסחים (נ' ב') ובפרש"י שם, דאע"ג דלאו לשום מצווה מיכוון, מצווה שלא לשמה מיהא היא, דאומרים יעסוק אדם במצווה ואפי' שלא לשמה, ע"ש. אבל פשוט דלא נחשב קיום מצוות ל"ת שבתורה [ועיין עיקרים מ"ג פכ"ז]). וזהו שאמרו בתו"כ פרשת קדושים (מובא בשמונה פרקים לרמב"ם פ"ו), לא יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר חזיר, אי אפשי לבוא על ערווה, אלא אפשי, ומה אעשה שאבי שבשמים גזר עלי, וכן הוא

נוסח התפלה והכונה היא רק תנאי וכמו בכל המצוות. אבל מ"ע דאורייתא של תפלה עיקרה כוונת הלב. קצרו של דבר: בתפלה דרבנן האדם צריך להרגיש מה שהוא אומר. לעומת זה בתפלה דאורייתא האדם אומר מה שהוא מרגיש. ג. וגדולה מזו מצינו, דמעשה שצביונו אינו צביון של מעשה מצוה לאו שם מצוה עלה אפילו יכוין העושה לשם מצוה. וכגון ההיא דר"פ המניח (ב"ק כ"ח א') בעביד דינא לנפשיה אפילו תהא כוונתו לאפרושי חברו מאיסור גזל אי"ז נחשב מעשה מצוה של אפרושי מאיסורא. וכמו"כ עני המקבץ צדקה אינו נחשב עוסק במצוה אפילו תהא כוונתו לזכות את הרבים (ובדין מצ"כ הרי עירוב מחשבה אינו מזיק כנודע) כיון דצביון המעשה אינו צביון של מעשה מצוה. ד. והיינו דאמר ר' בירושלמי פ"ט דנדרים, לא דיין מה שאסרה

בשלח ועד), בזכות ארבעה דברים נגאלו ישראל, שלא שינו שמם ולשונם, ושלא גילו מסתורין שלהם ושלא היו פרוצים בעריות*.

אלא שכל אלו הזכויות הם בשב ואל תעשה, ואילו זכויות של קום ועשה לא היו להם. ובאמת מפורש כך במכילתא בסוף שם, וכי לא היו בידם של ישראל ארבע מצוות שאין כל העולם כדאי בהם וכו', לפי שאין נוטלין שכר אלא על ידי מעשה, ע"כ. ולכך הוצרך להגות להם שתי מצוות מעשיות להתעסק בהן. **ומאידך** גיטא, עיין משך חכמה בפרשה זו, שהתורה הדגישה בכל מקום לשון "שמירה" על עבודת הפסח. "ושמרתם את המצות?", "ושמרתם את העבודה הזאת". ובפרשת משפטים "את חג המצות תשמור". וכן בפרשת תשא, וכן בפרשת ראה, "שמור את חודש האביב", ושמור הוא ל"ת, כמו שאמרו רז"ל, כל מקום שנאמר השמר פן ואל, אינו אלא ל"ת. הרי שרצון התורה ליתן למעשה הפסח ערך של ל"ת.

הנה כזוהר ובתיקונים מובא הרבה פעמים על הפסוק "זה שמי לעולם תה זכרי לדור דור", שמי עם אותיות י"ה של שם הרי"ה בגימ' שס"ה, כנגד שס"ה לאי"ם. ואילו זכרי עם אותיות ו"ה של שם הרי"ה בגימ' רמ"ח, כנגד רמ"ח מצוות עשה. ותמה האריז"ל (בליקוטיו סוף ספר התיקונים), הלא מעלת העשה גדולה ממעלת הל"ת. (עי' רמב"ן פרשת יתרו (כ' ח'), מצוות עשה גדולה ממצוות ל"ת וכו', ולכן אמרו דאתי עשה ודחי ל"ת). וידוע כי אותיות י"ה שבשם הרי"ה פנימיות ונעלות יותר מאותיות ו"ה. (ועיי"ש בדברי האריז"ל שתיבת "מצוה" היא בעצם שם "הרי"ה", אלא שתי אותיות י"ה מתוך שהן מעלמא דגוואי הוצרכו

א. באוה"ח פרשת פינחס (כ"ו ה') עה"פ משפחת החנוכי, כתב ח"ל, רז"ל אמרו ה"א ברישא דתיבותא ויר"ד בסופה. יה מעיד עליהם שהם בני אבותיהם. ומה טעם, שכתי יה עדות לישראל ע"כ. וראיתי לתת טעם למה נקבע בהם השם שלא כסדרו, ה"א בתחלה ויר"ד בסוף. וע"ש מש"כ בזה. ונראה הטעם פשוט, שהרי איתא בגמ' (סוטה י"ז א') איש ואשה זכו שכינה ביניהם. ופירש רש"י, שהרי חילק את שמו ושיכנו ביניהן, יו"ד באיש, וה"א באשה עכ"ל. והרי כאן העדות היא שלא שלטו המצרים בנשותיהם, א"כ עיקר העדות היא הה"א, ולפיכך הקדימה הכתוב.

ב. יצאה מכלל זה מ"ע דתפלה שעיקרה בלב, וכדכתיב ולעבוד בכל לבבכם. ואריז"ל (תענית ב' א') איזוהי עבודה שכלב הוי אומר זו תפלה. ואמנם בתקנת תפלה של רז"ל העיקר אמירת

עד כאן בהגדרת ענין מצווה. אבל יש מושג יותר נעלה ממצווה בעלמא. והוא המושג "עבודה". כי לא כל קיום מצווה נחשב "עבודה". עבודה מצריכה תרתי לטיבותא, מעשה בלא כוונה, כדכתיב "לעבדו בכל לבבכם". מעשה בלא כוונה, מצווה הוי, אבל עבודה לא הוי, וכמו"כ מחדל בעלמא לאו שם עבודה עליו (תדע, שעל הפסוק הזה אמרו בריש תענית איזו היא עבודה שבלב, הוי אומר זו תפלה, והקשו המפרשים, והאיכא אהבה ויראה ודבקות. אע"כ אין עבודה בלא מעשה)^ב.

והנה כדרך שהרגיש המשך חכמה, שהתורה הדגישה לשון "שמירה" על מצוות הפסח, כך יש להרגיש, שהתורה הדגישה בו לשון "עבודה", "ועבדת

ומה נעמת במל"ת. כי היופי הוא מבחין לאחרים הרואים. ואילו הנעימות הוא פנימי לטועם, ודו"ק. (ומידו מה דאיתא שם עוד מה יפית במצות הבית ומה נעמת במצות השדה צ"ע דלכאורה איפכא הו"ל למימר. וכמו"כ קשה דאיתא במ"ס פ"ב ה"ה) מה יפית במזוזה ומה נעמת בנ"ח שהרי נ"ח הוא לפרסומי ניסא לאחרים ואילו מזוזה לעצמו שכל זמן שיכנס יצא יפגע ביחוד שמו של הקב"ה ויזכור אהבתו ויעור משנתו ושגיתו בהבלי הזמן וכו' (רמב"ם פ"ו מהל' מזוזה הל' י"ג) וא"כ איפכא הו"ל למימר וצ"ע).

ז. ומה דאיתא בדוכתי טובא, דספירת המלכות שהיא ה"א תתאה, מכונה יראת ה', י"ל דיראה עילאה, דהיינו יראת הרוממות, היא בה"א עילאה. ואילו בה"א תתאה היא יראת תתאה, דהיינו יראת העונש. ובזהר איתא עה"פ (רות א' י"ט) ותלכנה שתייהם, תרין ההי"ן אולין כחדא. כי נעמי מל' נועם ורומז ליראת הרוממות. ואילו רות מל' רהות שהיא יראת העונש. (ח"ל חוה"ל (שער עבודת האלהים פ"ג) כי העבודה לא תהיה, כי אם אחר היחול בגמול, והרהות בעונש).

ח. ויש לפרש בזה טעמיה דרבא דאמר (זבחים צ"ז ב) אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש. כי במקדש המחשבה יש לה חשיבות מרובה בהלכה כנודע, ולכן במקדש ל"ת שעיקרה חובת הלבבות עדיפא ממ"ע.

ט. ורמחים ג' בחינות אלו (מל"ת ומ"ע ועבודה) כמודים דרבנן, לשמור חוקין זו מל"ת. ולעשות רצונן זה קיום מ"ע. ולעבדן בלבב שלם (חתני ר' ברוך ג"י).

והנה בנחל יצחק (תרי"מ סי' ע"ד ס"ב) כתב ח"ל, בקצה"ח סק"א הביא קושית הריטב"א פ"ק דקידושין מפני מה שומר שהפקידו אצלו לזמן אינו יכול לחזור בו בתוך זמנו וכו'. ולעד"נ בטעם הראב"ד וכו', משום דס"ל דשומר אינו כפועל בזה. דעיקר הטעם דפועל חחר בתוך זמנו משום כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים (בי"מ י"א). אבל שומר י"ל, דאין נקרא בשם עבד כלל, דהא בבי"מ (צ"א א') וכו' דמשמר לאו כעושה מעשה דמי וכו', על כן י"ל וכו' דאין דינו כמו

לשון רש"י בקידושין שם, שבא לידו וכפה יצרו ולא עבר. נמצא לפ"ז, שעיקר קיום מצוות ל"ת הוא בלב", ולא כמצוות עשה שעיקרן המעשה החיצוני.^א

ומובן עכשיו היטב, שמצוות ל"ת שכפי שנתבאר הן חובת הלבבות, שייכות לאותיות הפנימיות י"ה שבשם, שהם דחילו ורחימו', כדאיתא בזוהר. ואילו מצוות עשה שהם חובת האיברים שייכות לאותיות החיצוניות שהן ו"ה שבשם, ומיושבת קושית הארז"ל.

נמצינו למדים, כי מצד אחד מצוות עשה חביבות יותר ממצוות ל"ת, וכמו שאמרו במכילתא וברמב"ן הנ"ל, הואיל ויש בהן מעשה. אבל מצד שני מצוות ל"ת נעלות יותר, שעיקרן חובת הלבבות.^ב

לך תורה, אלא שאתה מבקש לאסור עליך דברים אחרים. שמראה בזה שאינו נמנע מאיסורין מחמת אזוהרת התורה אלא מטעמים אחרים.

ה. והיינו טעמיה דר"ע שישאל במ"ת היו ענין על הן הן ועל לאו הן. וכמו שהבאנו להלן בהערה ל"ו מדברי המכילתא פ' יתרו ע"ש.

ו. בפרשת משפטים (כ"ג י"ג), "וזכר אשר אמרתי אליכם תשמרו". פירש רש"י ע"פ המכילתא, לעשות כל מצוות עשה באזהרה. שכל שמירה שבתורה אזהרה היא במקום לאו. ולהמבואר יש לפרש, שניתנה כאן מ"ע מיוחדת לקיים מצוות עשה בכוננת הלב כדרך קיום מצוות ל"ת. (והרי זה כדרך שכתב הח"י אדם בקיצור ספר חרדים, דאפילו למ"ד מצוות א"צ כוונה, אבל ביטל מ"ע דלעבדו בכל לבבכם).

ויפורש בזה המשך הפסוק, "ושם אלהים אחרים לא תזכירו, לא ישמע על פיך". שלא תאמר, הואיל ומעשה או דיבור חיצוני בלא כוונת הלב אין לו ערך וחשיבות בעיני הש"י, א"כ ודאי לא תהא קפידא אם אזכיר שם אלהים אחרים בלא כוונה רעה. כגון שאומר שמור לי בצד ע"ז פלונית או תעמוד עמי ביום ע"ז פלונית. ת"ל "ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך".

(ויל"פ ער"ז דברי הגמ' בפ"ק דמגילה י"ב א') מפני מה נתחייבו וכו' הם לא עשו אלא לפנים, אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים. דהנה בשמור"ר פכ"ו עה"פ היש ה' בקרבנו אם אין, אמרו אם ידע מה אנו מהרהרים בלבנו נעבדנו ואם לאו נמרוד בו. מיד ויבא עמלק. פי', שדעתם היתה, שאין הקב"ה צריך להקפיד על המעשים החיצוניים, אלא על כונת הלב, וכדאמרין בפרק חלק (ק"ז ב) הקב"ה ליבא בעי, דכתיב (ש"א ט"ו) וזה יראה ללבב. וע"ז נענשו בכיאת עמלק. וה"י הכא, חטאו בהשתחווהא לצלם, בסברם שאין רע בדבר, כיון שאינם עושים אלא לפנים, וזה יראה ללבב. ונענשו ע"ז בגזרת המן זרעו של עמלק).

ועיין בשהש"ד (פ"ו) מה יפית ומה נעמת. מה יפית במ"ע.

מעבודת פרעה לעבודת ה'ית, והלכך ככה תאכלו אותו וכו', במצב כוננות של עבד לשרות בעליו.

הנה כי כן זכו ישראל ע"י קיום מצוות הפסח בצביון ובתנאים של שם עבודה, לצאת ברגע אחד ממ"ט שערי טומאה שהיו שקועים בהם, ולזכות להיות עבדי ה' שאין להן מדרגה גדולה מזו. וכמ"ש בחוה"ל (שער עבודת האלהים פ"ה), כי העבד לא יהגה כי אם בזכרו של האדון. לא יתדמה לו כי אם תמונתו, ולא יביט כי אם אל דרכיו, ולא ישמע כי אם אל דבריו יעו"ש באורך.

אבל באמת ישנה מדרגה גבוהה עוד יותר, והיא המדרגה הנשגבה, מדרגת בנים. וכידוע מדברי רז"ל בהרכבה מקומות רבו מלספור.

והנה ביצי"מ זכו ישראל למדרגת עבדים, ואימתי נתעלו למדרגת בנים?

ברש"י סוף פרשת שלח כתב בשם ר' משה הדרשן, שמתנה חוטים שבציצית כנגד שמונה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים. (נתקשו המפרשים, היאך הם שמונה ימים ולא שבעה, והמתווך הוא התירוף ע"פ דברי הצ"ח וההפלאה, שיום י"ד בכלל החשבון, מפני שאז היה הלילה הולך אחר היום", ואכמ"ל). וצ"ב גוף הדברים וגם מה היא ההדגשה ברש"י "עד שאמרו שירה על הים".

באו"ה באמת הוא כך, אבל ישראל הואיל וניתנה להם מנחת השבת, פסל הכתוב לכבודה כל שאר זמני המנוחה דהיינו הלילות, ועשאם רק עתים להחלפת כח לקראת היגיעה, משא"כ שבת היא כתכלית הבא אחר העמל והיגיעה. ובמקדש שאין שם מנחת השבת כי עבודה דוחה שבת, באמת הלילה הולך אחר היום כדנציא ס"פ אר"ב ודו"ק.

הנה הרשב"ם בפסוק ויהיה ערב וגו' פירש ע"ד הפשט שהלילה הולך אחר היום, נמצא, דהא דקיי"ל איפכא הוא מתושבע"פ. וזבן בזה מה דאי" בפר"ע (פ"א א) משה הוסיף יום אחד מדעתו. ודרש היום ומחר, היום כמחר, מה מחר לילו עמו אף היום לילו עמו, ולילה דהאידינא נפקא ליה, ש"מ תרי יומי לבר מהאידינא. ותמהו התוס' א"כ דדרש קרא אי"ז מדעתו, ולמש"כ א"ש. דעל דרך הפשט הרי שפיר לילו עמו, אלא מצד תושבע"פ לא הרי לילו עמו ודו"ק. (ועיי' שפ"א שם כתב כמעט כדברינו) והיינו מש"כ הספרים דהא דהוסיף וכו' הוא שורש לתושבע"פ.

את העבודה הזאת בחודש הזה, "מה העבודה הזאת לכם". והכל מטעם אחד. כי מצוות הפסח צריכה שם "עבודה", שכאמור הוא מורכב ממעלת העשיה של מ"ע וממעלת הכוונה של מצוות ל"ת. ומשום כך הודגש לשון שמירה שהוא מציין למצוות ל"ת.

ברם הא גופא צ"ב, מה טעם הוצרכה מצוות הפסח להיות "עבודה".

אכן הטעם מפורש בתורה, "עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים", "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים". דהיינו, הואיל והיו ישראל עבדי פרעה וה' גאלם להיות לו לעבדים, הרי עבד חייב בעבודה.

והנה כתוב (שמות י"ב י"א) "וככה תאכלו אותו מתניכם חגורים ועליכם כרגליכם ומקלכם בידכם, ואכלתם אותו בחיפזון", מה הטעם למצווה זו?

אמר"ן ביבמות (מ"ה ב'), הלוקח עבד מן הנכרי וקדם וטבל לשם בן חורין קנה עצמו בן חורין. ומספרת הגמ', שהיתה עובדא כזאת שחששו שמא העבד יעשה כן, מה עשו, רמו ליה ארויסא (חבל מחנק) בצואריה וכו', בהדי דדלי רישיה (ברגע שהוציא את ראשו ממי הטבילה) אנתו לו זולטא דטינא על רישיה (הניחו על ראשו כלי מלא טיט לתת עליו עול מלאכה במים שיהא לטבילה צביון של טבילת עבודת ולא טבילת חרות), כך ישראל היו צריכים לצאת אוצר החכמה 1234567

עבד, כיון דאינו עושה עבודת כלל עכ"ל. הרי שהפריז לומר, שאפילו יושב ומשמר אי"ז נחשב מעשה ליקרא עבודה.

י. בבית ישי (ס"י כ"ד) הארכנו בדין משמרת בתרומה וקדשים, דאין השימור הכשר וטצדקי גרידא שלא יטמאו התרומה והקדשים. אלא גוף עסק השימור הוא המבוקש. וכתבנו שם, דה"ה בשימור דמצוה. ולכאורה לא דמי. דבשלמא בתרומה וקדשים י"ל כמ"ש שם, דכבוד הוא לתרומה וקדשים להיות ישראל חרדים על שמירתן. אבל במצה מה שייך זה. אכן, לפמש"נ כאן, העניין הוא להיות עוסק בעבודת השימור. (ואע"פ שאין בזה חובת גברא על כל אחד ואחד. ורשאי הוא לקנות מצה מן השוק. אבל הוא תנאי בלחם המצה שתיעשה בצביון ובאופי של עבודת ה' בעשייתה). ועד"ז יבואר גם מש"כ שם (ס"י כ"ב הערה ד) בגדר תקנת בדיקת חמץ. שאין הבדיקה הכשר וטצדקי גרידא שלא ימצא ברשותו חמץ. אלא גוף עסק הבדיקה הוא המבוקש, ע"ש ודו"ק.

יא. מדרך הטבע צ"ל הלילה הולך אחר היום, שהמנוחה באה אחר היגיעה. ונגד השכל הוא שיתחיל היום בשינה. ולכן

משוררים בליל התקדש חג והוא ליל אכילת הפסח, עכ"ל. ומסיק הגרי"ז ז"ל, דימה הכתוב הלל זה שאומרים אותו על גאולתם להלל של לילי פסחים, דהיינו הלל של שירה ולא בתורת קורין, עכ"ל.¹

והנה עם כל האריכות שם בדברי הגרי"ז לא נתברר לנו, מה זו קריאת הלל ומה זו אמירת שירה. אך העניין פשוט. הלל הוא הימנוס (המנון) שעבדי המלך קורין לפניו בימי גנוסיה. והוא מטכסיסי וגינוני מלכות, ויש בזה נוסח קבוע ולחן קבוע וכללים ודינים קבועים. לא כן שירה שבין אומר בפני אביו, ספונטנית היא, ונובעת ממעמקי הלב שעובר על גדותיו מרוב אהבה. ולא שייך בזה דינים וכללים.²

כוננו היתה לעשות חסד עם לוט. וכדמפורש בקרא וישמע אברהם כי נשבה אחיו. ומשום כך היא הקפידא הגדולה על עמון ומואב על דבר אשר לא קדמו וגו' ואשר שכר וגו', שהיו כפרי טובה לזרע אברהם שמסר נפשו להציל אביהם משביתו.

(אגב, בגמ' סוטה (מ"א ב) כל אדם שיש בו חנופה, אפילו עוברין שבמעיי אמו מקללין אותו. שנאמר (משלי כ"ד) אומר לרשע צדיק אתה, יקברוה עמים יזעמוהו לאומים וכו' ואין לאום אלא עוברין וכו'. פי', המחניף לרשע גורם נזק גם לדורות הבאים וק"ל).

נמצא מעתה, אותו חצי לילה של אברהם, הוא עצמו אותו חצות של הגאולה לע"ל.

יד. בפשוטו יל"פ כוונת ר"ה גאון דהלל שבשעת סעודה אינו ענין לעצמו אלא מאבחר הסעודה הוא. וכענין שירה דנסכים, שהניסוך מלווה בשירה. וכיו"ב הלל דשחיטת פסחים, שהשחיטה מלווה בשירה. ועד"ז הלל דלולב לפי דעת הגרי"ז, שהוא דין כלולב שנטילתו תהא מלווה בשמחת אמירת שירה ובכל כה"ג לא שייך לברך על ההלל ודו"ק.

מיהו לפי פירוש זה עכצ"ל דהתוס' לא ס"ל כר"ה גאון. שכן כתבו במס' סוכה (ל"ח א' ד"ה מי שהיה עבר ואשה) משמע כאן, דאשה פטורה מהלל דסוכות, וכן דעצרת. וטעמא, משום דמצוה שהז"ג היא. אע"ג דבהלל דלילי פסחים משמע בפרק ע"פ דמחייבי כד' כוסות, ומסתמא לא תקנו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהן הלל והגדה. שאני הלל דפסח, דעל הנס בא, ואף הן היו באותו הנס, אבל כאן לא על הנס אמור עכ"ל. משא"כ לפי האמור בפנים שפיר תואמים דבריהם עם דברי ר"ה גאון וק"ל.

טו. אילה"ק על דברינו ממלה"ש שאומרים שירה והלא במלאכים לא מציינו מדת האהבה אלא מדת היראה וכמו שהבאנו בסל"ב מדברי המהר"ל והיד המלך. ולא עוד, אלא שמציינו בשירתם חוקים וסדרים, כמ"ש התוס' בחגיגה י"ג ב' ד"ה מזיעתן, וז"ל, מציינו במדרש חדשים לבקרים שבורא מלאכים בכל יום ואומרים

וקודם לזה כתב רש"י בשם ר' משה הדרשן, פתיל תכלת על שם שכול בכורות³. תרגומו של שכול - תכלא⁴. (ועיין ספרי פרשת שלח, ר"א בר"ש אומר, למה נקרא שמה תכלת, ע"ש שנתכלו המצרים בכורות, שנאמר ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור וגו', ד"א, ע"ש שכלו המצרים בים). וכל זה צ"ב.

והנה הר"ן בפרק ערכי פסחים, מביא תשובת רב האי גאון, שהלל בלילי פסחים אין אנו קוראין אותו בתורת קורין, אלא בתורת אומר שירה. והגרי"ז בספרו בהלכות חנוכה מאריך בזה. והביא גם דברי הרמב"ן בסהמ"צ שורש א' על הפסוק (ישעיהו ל' כ"ט), "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג", ח"ל: יאמר הנביא כי ישירו וכו' המושיע אותם מיד שנחריב כאשר הם

1234567

יב. בגמ' ב"מ (ס"א ב) אמר הקב"ה אני שהבאתי במצרים בין טפה של בכור וכו' אני הוא שעתידי ליפרע ממי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא. יבואר עפ"ד ר' משה הדרשן אלו, שתכלת זכר למכת בכורות והחוטא בו פוגם בזכר זה וק"ל.

יג. בגמ' (סוטה י"ז א) בזכות שאמר אברהם אבינו אם מחוט ועד שרוך נעל, זכו בניו לשתי מצות, חוט של תכלת, ורצועה של תפילין ע"כ. ויבואר עפ"ד רש"י עה"פ (בראשית י"ד ט"ו) ויחלק עליהם לילה, שנחלק הלילה ובחצות הראשון נעשה לו נס, וחציו השני נשמר וכו' לו לחצות לילה של מצרים עכ"ל. ובפרשת בא, עה"פ (י"ב מ"ב) ליל שמורים הוא לה', כתב בעה"ט, שחלק הקב"ה ליל ט"ו לשנים, חציו ליצ"מ, וחציו השני לגאולה לע"ל. ובגמ' פ"ק דברכות (ו' ב) גבי מלחמת גוג ומגוג כתיב (תהלים ב') למה רגשו גויים וגו'. ובמדרש שוח"ט (שם) ננתקה את מוסרותימו, אלו תפילין של יד. ונשליכה ממנו עבותימו, אלו תפילין של ראש.

מעתה מבראר מה שאמר, שבזכות שאמר אברהם אבינו לאחר שנחלק לו הלילה, אם מחוט ועד שרוך נעל, זכה לחוט של תכלת שהוא זכר למכת בכורות, ולרצועה של תפילין שרומזת למלחמת גוג ומגוג.

והנה לכאורה, המדרש שהביא רש"י והמדרש שהביא בעה"ט סותרין זא"ז, דאטו ג' חצאין יש לו ללילה. אך הענין יבואר, בהקדם דברי הגמ' בסנהדרין (צ"ו א), ויחלק עליהם לילה, אריר"ה אותו מלאך שנודמן לו לאברהם אבינו לילה שמו. שנאמר (איוב ג') והלילה אמר הורה גבר. וע"ש במהרש"א שנדחק מאד לפרש, מה ענין המלאך הממונה על ההריון (נה ט"ז ב) לבא לעזר לאברהם אבינו במלחמת המלכים. אך הענין פשוט, שהרי כל מלחמתו של אברהם היתה להציל את לוט שעתידין לצאת ממנו ב' פרידות טובות רות המואביה ונעמה העמונית (כ"ק ל"ח ב) שמהן ייצא משיח בן דוד וק"ל.

מיהו כונת אברהם במלחמתו להציל את לוט, לא הוזכר שהיתה מפני ב' הפרידות הטובות שעתידין לצאת ממנו. אלא

ה"ב, עשר מכות הביא הקב"ה על המצרים במצרים ועשר על הים. ומה ענין הכפילות?

בפרד"א איתא, דבשעת קרי"ס קטרג שר של מצרים", הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז. וכמו"כ בשמו"ר פרשת בשלח (כ"א ז), בשעה שיצאו ישראל ממצרים, עמד סמאל המלאך לקטרג אותן. אמר לפני הקב"ה, רבש"ע, עד עכשיו היו אלו

אבל באמת אין הדברים נכונים, כי גם במכות מצרים היתה הצלת ישראל מהם בדרך נס כמו שהאריך רז"ל במדרשים, ומאידך גיסא טביעת המצרים בים היתה בדרך נס. וכדכתיב ויהם את מחנה מצרים ויסר את אופן וגו' וינער ה' את מצרים בתוך הים. ובר מן דן, הגה בפרשת עקב (י"א ד) כתיב, אשר הציף את מי ים סוף על פניהם, פי', דבר"פ הבית והעליה (ב"מ קט"ז ב') מתבאר, דבגפילת בית יש ב' אופנים, חבטא וחבטא. חבטא, היינו שמתמוטט תופלות האבנים במקומן. ואילו חבטא הוא שעומד זקוף ותופל כמקל, והאבנים העליונות נופלות למרחוק. והנה מי הירדן כשחזרו נפלו בדרך חבטא (עיין טוטה ל"ד ב'). משא"כ מי ים סוף נפלו בדרך חבטא כמקל זקוף הנופל, וכיסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה וגו' ודו"ק.

ח"ל משך חכמה פ' עקב עה"פ אשר הציף וגו', יש להתבונן, הלא הצפת מי ים סוף היה במירון הטבעי. רק הבקיעה היה נסיי, א"כ היה צ"ל אשר הוביש מי ים סוף וישם אותו להרבה. וע"ש מש"כ בזה. ולהמבואר א"ש.

ובא וראה, שעיקר שירת הים נסובה על הטבעת המצרים בים, ואילו הליכת ישראל ביבשה בתוך הים לא החזיר אלא ברמו (בפסוק וברוח אפך נערמו וגו' קפאו תהומות בלב ים). ועיין ברמב"ן שנחלק על מ"ש א"ע שגם פסוק כי בא סוס פרעה וגו' הוא מן השירה, ולדעת הרמב"ן אינה מן השירה. תנח"ק הרמב"ן מאד פסוק זה על שום מה הוא בא ע"ש. אכן הדבר פשוט, דהואיל ובשירה לא החזיר להדיא דבר זה שישראל הלכו ביבשה בתוך הים, הוסיפה התורה לפרש נס זה.

ויל"פ בזה מה דאמרין בפרק חלק (צ"ד א'), גנאי הוא למשה וששים ריבוא שלא אמרו ברוך עד שבא יתרו ואמר ברוך ה'. ותמוה המפרשים הלא אמרו שירת הים, ומאי אולמיה דברוך שאמר יתרו, אכן לפי האמור הקפידא היא שעשו עיקר מטביעת המצרים ולא מהצלת ישראל. ועמ"ש"כ בדרוש לפסח (א) מה טעם עשו כך.

ז. יש במדרשים (וכ"ה בזהו פ' תרומה ק"ע ב') רהב שר של מצרים. ויש מדרשים (וכ"ה בס' קרנים מ"ד) רהב שר של ישמעאל. ובהגמ' ב"ב ע"ד ב', שהוא שר של ים, והקב"ה בעט בו והרגו, ומי הים מכסין אותו. והנה תהום בגימ' ישמעאל, נמצא שר של ים הוא שר של ישמעאל. והואיל ואמו של ישמעאל הגר היא מצרית, הוא נחשב גם שר של מצרים (רהב

בקצרה, עבד קורא את ההלל, ואילו בן אומר שירה. ומשום כך, בהלל כתיב "הללו עבדי ה'", ויש בזה דינים, שאין קורין אותו אלא ביום (מגילה כ' ב') ומעומד (ש"ע אר"ח סר"ס תכ"ב), וכיו"ב. משא"כ בן האומר שירה יכול לאומרו גם בלילה ומיושב. ^[אוצר החכמה] תנן במס' אבות (פ"ה מ"ד), עשרה ניסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים^ט. ובאבות דר"ג (פכ"ג

שירה ונטרדין להן כדאמר בסמוך (י"ד א', כל יום ויום נבראין מלה"ש מנהר וינור ואמרי שירה ובטלי. שנאמר חדשים לבקרים). משום שיש אות במלאכים הקבועים שממתינים ול"ז לומר שירה. ואלו החדשים שאינם יודעים הדת ממהרין לשורר ותנחייבו כליה עכ"ל. ^[לחיות 1234567] דשאני מלה"ש שמצותן בכך לומר שירה. וההבחנה שעשינו אינה אלא בתחתונים.

(אגב. כמהרש"א שם ד"ה כל יום כו' שנאמר חדשים לבקרים וגו'. והיינו בבקר של כל יום דדרכן אז לומר שירה כמ"ש (איוב ל"ח ז) בך יחד כוכבי בקר וירעו וגו' עכ"ל. והנה בך יחד כוכבי בקר וירעו ס"ת דיעור).

טז. הנה ידוע כי במצרים היה נגוף למצרים ורפוא לישראל. וכתב הישוע"ק שהיה חילוק בין נסי מצרים לבין נסי הים. דבנסי מצרים היה הנס נגוף למצרים, ואילו רפוא לישראל היה בדרך הטבע. כי לא נגעו בהם המכות וכדקיימי קיימי. ואילו בנסי הים היה איפכא, שטביעת המצרים בים היה בדרך הטבע, שטבע האדם לטבוע במים, ואילו הצלת ישראל היה ע"י נס קרי"ס שעברו ביבשה בתוך הים.

והנה אילו היו הדברים כנים, היה אפשר להוסיף, כי מכת בכורות היתה ממוצע ביניהם, והיה בה נס כפול, גם מיתת בכורי מצרים, וגם הצלת בכורי ישראל. וכדכתיב (שמות י"ב כ"ז) בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל, והיינו, משום דבאמת היתה הגזרה גם על בכורי ישראל כי הבכורות היו ע"ז למצרים, על שם מזל טלה שהוא בכור המזלות. וכתיב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים וגו'. והרי גם ישראל עבדו ע"ז, וכמ"ש רז"ל וכרמפורש בקרא דיחזקאל (כ'). ויל"פ בזה מה דכתיב שם, וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים וגו' בהעביר כל פטור רחם למען אשימם, כי מצות פדה"ב מזכרת עון לישראל, שעבדו ע"ז במצרים. נמצא שגם בכורי ישראל היו ע"ז. אלא שהקב"ה חס עליהם והצילם בדרך נס. וכן מפורש בירושלמי פ"ק דמגילה הי"א ובק"ע שם.

(ועד"ז מתפרש ג"כ מש"כ רש"י בפרשת במדבר (ג' י"ב) עה"פ ואני הנה לקחתי את הלויים וגו' תחת כל בכור וגו'. שהיתה העבודה בבכורות. וכשחטאו בעגל נפסלו. והלויים שלא עבדו ע"ז נבחרו תחתיהם עכ"ל. דר"ל ג"כ שנתחידו הבכורים בחטא. והיינו, שהרי הם היו הכהנים העובדים, וא"כ כשחטאו ישראל בעגל חבחו לו, מי היו המקריבים קרבנותיהם לעגל, הוי אומר הבכורים, וכן מפורש בירושלמי שם שבר ה' מטה רשעים אלו הבכורות שהקריבו לעגל תחלה, וק"ל).

והנה בגמ' מנחות (מ"ג ב'), גדול עונשו של לבן יותר מעונשו של תכלת. מלה"ד, למלך בר"ד שאמר לשני עבדיו, לאחד אמר הבא לי חותם של טיט, ולאחד אמר הבא לי חותם של זהב. ופשעו שניהם ולא הביאו. איזה מהן עונשו מרובה, הוי אומר זה שאמר לו הבא חותם של טיט (שמצוי הוא. רש"י). וכתוס' שם ד"ה חותם של טיט, מה שמדמה חותם של טיט לציצית, שכן עושיין לעבדים. והציצית מעיד על ישראל שהם עבדי הקב"ה. כדאיתא בפרק במה אשה (נ"ז ב'), כבלא דעבדי תנן, עכ"ל. אבל הרי בגמ' מבואר, שרק הלבן שבציצית דומה לחותם של טיט, ואילו פתיל התכלת דומה לחותם של זהב. ומי יוצא בחותם של זהב? הוי אומר בן. שכן איתא שם באותו פרק, שהבנים יוצאים בקשרים ובוגין של זהב. נמצא, הלבן שבציצית סימן עבדות, ואילו פתיל התכלת סימן בנהות. (ובילקוט תהלים צ') עה"פ והדרך על בניהם. והדרך זו תכלת שבציצית שישאל מתכסין בו שנקראו בנים למקום).

(ובחנך) (שפ"ו) כתב הלבן רומז לגוף ואילו התכלת לנשמה. ועיין).

והנה לדעת הרמב"ם והאר"ז, שבעה חוטים שבציצית הן לבן, ורק החוט השמיני הוא של תכלת. ומבוארם א"כ היטב דברי ר' משה הדרשן, שמונה חוטים של הציצית כנגד שמונה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים. דהיינו, שבעה ימים הראשונים חשו עצמם כמדריגה של עבדים

והנה בסי' י"ח ענף ב' הארכנו, דכל כח מכונה הריץ ואילו היציאה אל הפועל מכונה לידה. והנה ברית ביה"ב היה בחשאי בשעת שקעה"ה, ואילו מ"ת בפועל היה כהיות הבקר ובקולי קולות. וכן כיבוש א"י במלחמות גדולות.

יט. וידוע שזו היא כותם ז"ל באמרם במו"ק (כ"ח א') לאו בזכותא תליא מילתא אלא במולא היינו מולא עילאה (וכמש"ש בהגהות בן אריה ע"ש). והנה בספד"צ (זהר ח"ב קע"ז א') כשעוסק ב"ג מדה"ר, מביא הפסוק (ירמיה ב') לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם. ור"ל ששם אין מקום לאתדל"ת, והנה מזל ר"ת לא מקום זרע ודו"ק.

ברם בסי' ל"ב ביארנו, שקי"ס שהיתה מהנהגת "לפנים משה"ד" של י"ג מדה"ר, זכתה ליהפך ולהיות בבחינת שורת הדין, בזכות זריזותיה דאברהם, דכתיב ביה (בראשית כ"ב) רשכם אברהם בבקר ויחברש את חמורו, שאהבה מקלקלת השורה ע"ש. והנה מזל ר"ת זריזין מקדימין למצות. כי הזריזות במצות נובעת מאהבה ודו"ק.

עובדים ע"ז, ואתה קורע להם את הים. ולמה נזכרו רק עכשיו לטעון ולקטרג ולא קודם לכן? אלא העניין הוא כי יצי"מ היה כביכול מחויבותו של הקב"ה מברית בין הבתרים. משא"כ קרי"ס היתה מחוץ לתכנית, והיה גילוי מיוחד של אהבת הקב"ה לישראל כאהבת אב לבניו, זהו שאנו אומרים המעביר "בניו" בין גזרי ים סוף, ומלכותך ראו בניך בוקע ים לפני משה. (וברש"י עה"פ מה תצעק אלי, עלי הדבר תלוי ולא עליך כמש"נ (ישעיה מ"ה) על בני ועל פעל ידי תצוני ע"כ. פי' כי קי"ס הרי היתה יזמת הקב"ה שאמר דבר אל בניי וישובו ויחננו וגר', וא"כ ה"ז כמשא"כ אני עשיתי ואני אשא). וכן מפורש בזהר פרשת בשלח, כי קרי"ס היתה מבחינת חסד עליון שלמעלה ממדת המשפט, דהיינו י"ג מידות הרחמים שעליהן נאמר "וחננתי את אשר אחן"י, אע"פ שאינו הגון, "ורחמתי את אשר ארתם", אע"פ שאינו הגון"י (ברכות ז' א'). [נזהר סוד המדרש פליאה המפורסם, "הים ראה וינסי". מה ראה? ברייתא דרבי ישמעאל ראה. כי כבר כתב הרמ"ע מפאנו, שי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, הן כנגד י"ג מדה"ר, וק"ל]. ומשום כך אמרו ישראל על נס קרי"ס שירה כבן האומר שירה לפני אביו, וכמו שכתוב בברכות ק"ש "וראו "בניו" גבורתו שכחו והודו לשמו".

ומבואר כזה גם מה שאנו אומרים "שירה חדשה שבחו גאולים", מה עניין ההדגשה שירה חדשה, אלא הכוונה לאפוקי בחינת הלל שהוא מטבע ישן ונוסח קבוע. משא"כ כאן היתה שירה חדשה, שירה מקורית, שירת הלב שעובר על גדותיו.

עה"כ בגימ' הגר). ואמרו שם בגמ', שהריגתו היתה כמלאכת המים במע"ב, שא"ל הקב"ה פתח פיך ובלע כל מימות שבעולם וסירב. והנה כתיב יהי רקיע בתוך המים והנה רקיע בגימ' מצרים. והענין ע"פ הידוע, כי במע"ב כתיב ה"פ אור וה"פ מים וה"פ רקיע בסוד אמ"ר. והנה כנגדם ג' הקליפות רהב בגימ' אור, ישמעאל בגימ' תהום, ומצרים בגימ' רקיע.

יח. ז"ל ח"י הגרי"ז עה"ת, וחננתי את אשר אחן וגר'. י"ל הביאור כזה, דהקב"ה כרת עם משה אז ברית על כל רחמים שיצטרכו ישראל עד סוף כל הדורות וכו'. זהו שא"ל וחננתי וגר', ר"ל כי מי אשר אחן וארחם אותו באיזה זמן מן הזמנים, כבר אחן וארחם אותו מעכשיו, עי"ז שאכרות לך כבר מעכשיו ברית על רחמים אלו עכ"ל. ונראה שא"ז מיוחד רק בכאן, אלא כל ברית ענינו כך, שהדבר כבר קיים ככת ורק יוצא אל הפועל אח"כ.

ועיין לעיל בסי' א' בהערה, הבאנו דברי ר"ל, דתורה וא"י נאמר בשתייהן מורשה, שכבר זכו בהן האבות ככת ע"ש.

להקב"ה, ואילו ביום השמיני אמרו שירה על הים כבן האומר שירה לפני אביו.

וברש"י מנחות מ"ג ב' מה נשתנה תכלת וכו' דומה לים שנעשו בו נסים לישראל עכ"ל. והיינו כמש"נ דתכלת זכר לקי"ס.

והנה בב"י או"ח סי' ת"צ ובטו"א (מגילה י"ד א') כבר עמדו על כך, מה טעם אין אנו אומרים הלל בשביעי של פסח שאמרו אז ישראל שירת הים. (כי ההלל שאנו אומרים אינו אלא מנהג בעלמא, כמו בחז"מ). אבל האמת היא דשפיר יש המשך לדורות לאותה שירה. אלא אנו מקדימין לאומרה בלילה הראשון, והוא ההלל של ליל פסח.

דאמו הגילוי של יחס הקב"ה לישראל כאב לבנים, לא היה אלא בנס של קי"ס? והלא כבר קדם

גילוי יחס זה במכת בכורות. ומקרא מפורש הוא בתורה (שמות ד' כ"ב), "כה אמר ה' בני בכורי ישראל וגו', ותמאן לשלחו, הנה אנכי הורג את בנך בכורך". אלא כבר אמר המשורר בתהלים (ק"ו ז) "אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך" לא זכרו את רוב חסדיך" וימרו על ים ביים סוף וגו'. ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר. ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו". הלכך אנו מתקנים את חטאם בזה, ומקדימים לומר שירה בליל התקדש חג, ליל מכת בכורות" **ב**.

ומבואר בזה מש"כ רב האי גאון, שהלל זה של ליל התקדש חג, אין אומרים אותו כקורין את ההלל, אלא כאומר שירה" **ב**.

ומבואר בזה גם מה שקודם קריאת הלל זו אנו אומרים ונאמר לפניו שירה חדשה. כדרך שעל שירת הים נאמר "שירה חדשה שבחו גאולים".

אמרו שירה על הים. וכתבו המפרשים בטעם הדבר. עפ"ד הגמ' בגיטין (לא ב'), שע"י רוח קדים אשה מפלת עובריה. והרי בקי"ס כתיב "יולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה", ואעפ"כ לא הפילו הנשים עובריהן, לפיכך אמרו העוברין שירה. ולפמש"נ בדברנו כאן, שבצעם היתה השירה צריכה להאמר בליל מכת בכורות, י"ל בע"א. והוא, דהנה במדרש פרשת בא, עה"פ ועבר ה' לנגוף את מצרים, איתא מלמד שאף המעוברות הפילו. ואין "לנגוף" אלא מעוברות. שנאמר (שמות כ"א כ"ב) "ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה". נמצא, שגם בכורי ישראל שהיו במעי אמן היו בכלל נס הפסיחה. הלכך נתחייבו גם הם באמירת שירה, וק"ל.

כו. המנ"ח (מצוה כ"א) והגר"ח ז"ל חקרו מה בין מצוות סיפור יצי"מ בליל פסח לבין מצוות זכירת יצי"מ של כל יום. (והגרע"א במערכה א' הביא מהפמ"ג דבכל יום סגי בזכירה בלב אבל במנ"ח שם דחה זה בשם השאג"א ע"ש) והנה ממצוות זכירת יצי"מ שבכל יום נשים פטורות. ואילו בליל פסח חייבות. כי בכל יום זכירת יצי"מ הוי חלק מק"ש, שהוא בבחינת לימוד וידעה. וכדאיתא בירושלמי (פ"ק דברכות סוף ה"ב), זה שינן זה שינן. והאריך בזה בשאג"א. משו"ה נשים פטורות הימנה. משא"כ סיפור יצי"מ בליל פסח וזו בבחינת שירה, וכדרך שכתוב (תהלים ק"ז כ"ב), "ויספור מעשיו ברנה". (וער"ז קריאת המגילה בפורים היא בבחינה זו. וכדאמרין (מגילה י"ד א') קרייתא זו הלילא). תדע, שמתחילין עבדים היינו וחורין אח"כ על הראשונות ואומרים מתחילה ערע"ז היו אבותינו. שכן דרכה של שירה, שהמשורר מתחיל בדבר העיקרי המרגש אותו. ורק אח"כ חוזר על הראשונות ומפרט הדברים על הסדר. וכמו שכתב רש"י בשה"ש עה"פ (ב' ה') "קול חזי הנה זה בא". ח"ל, וחזר המשורר על הראשונות. כאדם שקיצר דבריו, וחזר ואומר, לא אמרתי לפניכם ראשית הדברים.

כ. ונרמז הדבר כציווי על אכילת הפסח, "ואכלו את הבשר בלילה הזה" ר"ת אהבה.

כא. חסד מיוחד מהש"ת, שיהא האדם מרגיש בנפלאות שהש"ת עושה עמו. וזשאה"כ (תהלים קל"ט י"ד) אודך על כי נראות נפלאתי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד.

כב. בר"פ האזינו כתיב, "הלה" תגמלו זאת עם נבל ולא חכם". פירוש, יש כאן איולת כפולה. חדא, שזו נבלה להיות כפוי טובה. ועוד, יש כאן סכלות וחסרון חכמה. כי מכיוון שאינכם מודים על הטובה שוב לא תקבלו. חזוהי ג"כ הכוונה כאן, לא השכילו נפלאותיך זה חסרון שכל וחכמה. ועוד, לא זכרו את רוב חסדיך, והרי זו נבלה לשכוח חסדי ה'.

כג. בפ' ע"פ (ק"י"ב ב') מלמד שהמרו ישראל באותה שעה וכו'. א"ל הקב"ה לשר של ים פלוט אותן ליבשה וכו' נחל קישוק יהא לי ערב וכו'. כי אתא סיסרא וכו' הוציא הקב"ה עליהם כוכבים ממסלותם וכו'. והנה ימינך ה' נאדרי בכח ר"ת יבן. שנרמזה כאן מלחמת הקב"ה ביבין מלך כנען.

כד. מיהו בירושלמי פרק ערבי פסחים (ה"ח), כשהקב"ה עושה לכם נסים תהיו אומרים שירה. התיבון, הרי גאולת מצרים (ולא אמרו שירה אלא על הים. ק"ע). שניא היא, שהיא תחילת גאולתן (ולא היה גמר הגאולה עד עברם הים. ק"ע). וי"ל דה"פ, דישראל עדיין לא השכילו נפלאות הגאולה עד קי"ס, שאז אגלאי להו למפרע שכבר ליל פסח היה ראוי לומר בו שירה. וא"ש בזה הגמ' במגילה י"ד א', ק"ו ומה מעבודות לחרות אמרין שירה וכו' ופירש רש"י ביצי"מ אמרו שירה על הים. ותמה ע"ז הטו"א, דאדרבה, הא קמן ולא תקנו לומר שירה לדורות בו של פסח. ולמש"נ א"ש.

ועכ"פ למדנו מדברי הירושלמי דישראל במצרים לא אמרו שירה, ודלא כמכילתא פ' בשלח. ודברינו הם ע"פ הירושלמי. כה. והנה אמרו רז"ל (סוטה ל' ע"ב), אף עוברים שבמעי אמן

לפי העולם העליון הם תואמים את הטבע והסדר העליון. וזה נקרא שהמלאכים מסכימים לנס זה. וכמ"ש במדרש, "שלח חשך ויחשך ולא מרו את דבורו". אמר הקב"ה למלאכים, ראויים הם המצרים ללקות בחושך, ומיד הסכימו כולם וכו'.¹² משא"כ שני הנסים הללו, היו בבחינת נס גם כלפי הנהגת העולם העליון. זהו שאמרו רז"ל עה"פ "ועברתי בארץ מצרים וגו' והכיתי כל בכור", אני ולא מלאך. וכמו"כ בקי"ט אמרו במדרש שהמלאכים היו תמהים, ואמרו, אנשים עובדי ע"ז עוברים בים, עכ"ד. אלא שנדחק שם בטעם הדבר. ולמש"נ הדברים מאירים. כי שני נסים אלו נעשו לישראל לפנים משה"ד, מצד אהבת הקב"ה לישראל כאהבת אב לבניו. וא"ש בזה גם מה דבכרכת אמת וציב אומרים, ממצרים גאלתנו וגו', כל בכוריהם הרגת וגו', וים סוף בקעת וגו'. וכן באמת ואמתה דערבית, המכה בעברתו כל בכורי מצרים וגו', המעביר בניו בין

(ודלא כמג"א סי' תע"ג סקכ"ז, שכתב להגיה ונאמר בסגול, דקאי על לשעבר על שירת הים).

מעתה מבואר מה שאמר עוד רבי משה הדרשן "פתיל תכלת על שם שכול בכורות, תרגומו של שכול - תכלא". שהרי במכת בכורות היה הגילוי הראשון של יחס הקב"ה לישראל בבחינת בנים שיוצאין בזגין של זהב.

ובמהרש"א סנהדרין (צ"ד א' ר"ה פרעה) כתב, כל המכות היו ע"י שליח. חרץ ממכת בכורות וקי"ט ע"ש. ומה טעם. הואיל וב' אלו עשה הקב"ה מצד אהבתו לישראל כאהבת אב לבניו.

(ועיין בביה"ל פרשת בא, עה"פ "ועברתי" בארץ מצרים", אני ולא מלאך. האריך, דשני הנסים, נס מכת בכורות ונס קי"ט, היו שונים משאר הנסים. ששאר הנסים אינם נסים אלא כלפי הנהגת הטבע. אבל

האדם מצווה תמיד כשיגיע יום זה לידו לזכור בדברים. (וכבר כתבו האחרונים (עיין הקדמת הגר"פ לרס"ג) סברא זו בדעת הרמב"ן (בקידושין ל"ד) שחשב ספה"ע מ"ע שאין הזמן גרמא. שהזמן הוא החפץ של המצוה ומצווה האדם כל ימי חייו, שכשיזמן זמן זה לידו שיספרוהו ועיין בתשובת האלף לך שלמה חאו"ח סי' קצ"ג שכתב סברא זו ג"כ לענין קידוש לבנה).

ובאמת י"ל ט"א לבי מצות אלו, ספור יצי"מ וספה"ע, מפני מה אינן נחשבות מ"ע שהו"ג. דהנה יום הוא בחינת ציבור, שאז בנ"א מתחברין זע"ז. ואילו לילה בחינת יחיד, שאז בנ"א פורשין זמ"ז. כמ"ש בב"ר פנ"ב ס"ה, בשעיפים מחזיונות לילה, בשעה שדרך בנ"א לפרוש זמ"ז (דריש סעיפים מל' התפרדות). והנה נשים לאו בנות ציבור ניהו, ולכן פטורות ממ"ע שנהגות רק ביום, שהוא בחינת צבור. וכמו"כ ממ"ע שנהגות ביו"ט שהוא זמן קהלה והתחברות בנ"א זע"ז. משא"כ ב' מצות אלו שנהגות רק בלילה שאז זמן פירוד ויחידות, אי"ז בכלל מ"ע שהו"ג לפטור נשים.

כו. בכרכת ק"ש דערבית, המכה בעברתו כל בכור מצרים כצ"ל. עשה"כ ועברתי בארץ מצרים וגו', ועבר ה' לנגוף את מצרים. (ורחוק לומר שהכונה לרמוז לדרשת רז"ל במכילתא ועברתי מלשון עברה חעם).

כח. בהמשך המדרש שם, מהו שלח חשך ויחשיך. למה"ד למלך שסרח עליו עבדו, אמר לאחד לך והכהו חמשים מגלבין הלך והכהו מאה וכו' והוסיף החשך משלו הה"ד שלח חשך ויחשיך. וע"ש בביה"ל מש"כ בזה. והפירוש במדרש פשוט עפמש"כ רש"י עה"פ יהי חשך אפלה וגו' שלשת ימים, חשך של אופל וכו' ועוד שלשה ימים אחרים חשך מוכפל על זה וכו'.

(ולכאורה יש להוסיף, דנלמד ממקרא ביכורים. דג"כ מתחיל "הגדתי היום לה' אלהיך כי באתי אל הארץ", שזה הוא הדבר העיקרי המרגש אותו. ואח"כ חזר על הראשונות, ומספר על הסדר "ארמי אוכד אבי וירד מצרימה וגו'". מיהו, הדברים נכונים רק לדעת הרמב"ם (פ"ג מהל' בכורים ה"י) שכתב, מתחיל וקורא הגדתי היום וגו' ארמי אוכד אבי עד שיגמור כל הפרשה וכו'. ואין קורין אותה אלא בלה"ק וכו' עכ"ל. אבל לדעת שאר הראשונים הם שתי פרשיות נפרדות. שפרשת הגדתי היום מדבר אל הכהן ויכול לאומרה בכל לשון. ואילו ארמי אוכד אבי, אומר לפני ה' ובלה"ק דווקא).

ובע"א י"ל, ע"פ דקדוק לשון הרמב"ם שכתב (פ"ז מהל' חומ"צ ה"א), מ"ע של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים, בליל ט"ז בניסן, שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים, כמו שנאמר זכור את יום השבת. ותמהו המפרשים מה ענין גז"ש זו ומנין לו. ונראה פשוט בכונת הרמב"ם, דקרא דמצות זכירת יצי"מ בכל יום, דהיינו למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, מתפרש לזכור את היום ההוא שעבר, דהיינו לזכור את המאורע של יצי"מ, משא"כ כאן, ר"ל זכור את היום הזה בכל שנה ושנה כשיגיע יום זה תזכור אותו. זהו שכתב כמו זכור את יום השבת, כלומר, שלא תפרש ענין הפסוק כענין הפסוק למען תזכור את יום צאתך, אלא תפרשו כענין הפסוק זכור את יום השבת וק"ל.

וא"ש בזה קושית המג"ח מ"ט נשים חייבות במצוה זו והא היא מ"ע שהו"ג, דלק"מ דלא מיקרי מ"ע שהו"ג אלא היכא שהזמן הוא דבר נוסף ותנאי בגרדי המצוה, דהיינו שהוא זמן לחיוב המצוה (או לקיום המצוה). משא"כ הכא, הזמן הוא הוא גוף החפצא של המצוה. מלה"ד לשלוח הקן. שכל ימיו האדם מצווה, שכשיזדמן לו קן צפור לשלח את האם. וה"ג,